

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора педагогічних наук, професора

Бойко Марії Миколаївни

на дисертацію **Харковського Євгена Миколайовича**

«Формування професійної компетентності майбутніх учителів іноземної мови засобами неформальної освіти»,

подану на здобуття ступеня доктора філософії

зі спеціальністю 015 – професійна освіта (за спеціалізаціями)

галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка»

Актуальність теми дослідження. Євроінтеграційний вектор розвитку України, глобалізаційні процеси та цифровізація усіх сфер життя ставлять нові вимоги до якості підготовки майбутнього вчителя. У контексті реалізації Концепції Нової української школи та Загальноєвропейських рекомендацій із мовної освіти виникає гостра потреба у фахівцях, які володіють високим рівнем іноземної мови, професійною мобільністю, здані до адаптації в інноваційному середовищі та спроможні реалізувати принцип «навчання впродовж життя».

Специфіка роботи сучасного учителя іноземної мови полягає в тому, що він є транслятором граматичних правил та лексичних одиниць, а насамперед фасилітатором міжкультурного діалогу, носієм цінностей та модератором самостійної освітньої діяльності учнів.

Традиційна система вищої освіти забезпечує якісну фундаментальну базу, проте не завжди встигає за швидкими змінами в мовній практиці, цифрових технологіях та методичній підготовці майбутніх учителів. У цьому контексті особливого значення набуває неформальна освіта – гнучка, варіативна та студентоцентрована система здобуття знань, умінь і навичок поза межами типової освітньої програми.

Дисертація Є. М. Харковського є актуальною, оскільки в ній порушено проблему формування стійкої мотивації майбутніх учителів іноземної мови до професійного саморозвитку та використання можливостей неформальної освіти, усвідомлення значущості професійної компетентності для успішної педагогічної діяльності.

Проблематика дослідження повністю відповідає сучасним вимогам до професійної підготовки майбутніх фахівців за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями). Особливої значущості набуває проблема формування у майбутніх учителів іноземної мови здатності до безперервного професійного навчання завдяки використанню ресурсів, форм та інструментів неформальної освіти.

Таким чином, тема наукового дослідження є актуальною, має важливе теоретичне та практичне значення для педагогічної науки й освітньої практики, а отримані результати сприяють формуванню **професійної компетентності майбутніх учителів іноземної мови засобами неформальної освіти.**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до наукової теми кафедри розвитку дитини раннього і дошкільного віку ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»: «Міждисциплінарні стратегії дослідження інноваційних педагогічних систем у сучасному освітньому просторі» (державний реєстраційний номер 0124U002803). Тему дослідження затверджено на засіданні Вченої ради ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (протокол № 4 від 02.12.2022 р.) та скореговано на засіданні Вченої ради ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (протокол № 5 від 22.12.2023 р.).

Наукова новизна та теоретичне значення результатів дослідження полягає в тому, що *вперше* теоретично обґрунтовано та впроваджено в практику професійної підготовки *педагогічні умови*: формування стійкої мотивації майбутніх учителів іноземної мови до професійного саморозвитку засобами неформальної освіти; поглиблення професійних знань майбутніх учителів іноземної мови шляхом інтеграції ресурсів неформальної освіти у зміст фахової підготовки; використанні інноваційних освітніх технологій для реалізації можливостей неформальної освіти в умовах закладу вищої освіти; *уточнено* суть ключового поняття дослідження «професійна компетентність майбутнього вчителя іноземної мови» як системної інтегральної характеристики особистості

педагога, яка виявляється в інтегративній єдності його теоретичної підготовки (психолого-педагогічної, лінгвістичної, лінгвокраїнознавчої) та практичної спроможності (методичних умінь) ефективно організовувати процес іншомовної освіти, формувати соціокультурну та комунікативну компетенції учнів, а також здійснювати безперервний професійний саморозвиток; *визначено* структуру означеної компетентності (ціннісно-мотиваційний, когнітивний, діяльнісно-технологічний, рефлексивний компоненти) через чотири взаємопов'язані критерії: мотиваційний, змістовий, процесуальний і рефлексивний, а також рівні сформованості професійної компетентності майбутніх учителів іноземної мови засобами неформальної освіти (початковий, середній, достатній і високий); *удосконалено* форми й методи формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови; навчально-методичне забезпечення використання засобів неформальної освіти в освітньому процесі закладів вищої освіти, до яких належать тренінги, воркшопи, дискусійні форуми, мовні клуби, міжкультурні проєкти, конференції, онлайн-курси, подкасти, вебінари; *розроблено* діагностичний інструментарій дослідження рівнів сформованості професійної компетентності майбутніх учителів іноземної мови засобами неформальної освіти, який містить авторські опитувальники, діагностичні карти, чек-листи, портфоліо, есе тощо. Подальшого розвитку набули наукові уявлення про сутність та структуру професійної компетентності майбутніх учителів іноземної мови; методологічні і теоретичні засади формування професійної компетентності майбутніх учителів іноземної мови засобами неформальної освіти; шляхи формування професійної компетентності майбутніх учителів іноземної мови засобами неформальної освіти.

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що розроблено методичне забезпечення реалізації педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх учителів іноземної мови засобами неформальної освіти, зокрема *доповнено* зміст освітніх компонентів загальної й професійно орієнтованої підготовки засобами неформальної освіти, *організовано* роботу мовного клубу Speaking Club, *проведено* серію тренінгів з майбутніми

фахівцями («Подкасти на допомогу вивчення іноземної мови», «Культурні аспекти у вивченні іноземної мови», «Створюємо розмовний клуб», «Цифрові технології для роботи в школі», «Штучний інтелект: ворог і помічник»), дебати й дискусії («Роль і місце неформальної освіти в підготовці майбутніх учителів іноземної мови», «Неформальна освіта: за і проти», «Штучний інтелект – заміна вчителя?»), укомплектовано навчально-методичний посібник «Моделі та технології неформальної освіти».

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків сформульованих у дисертації. Про належний ступінь обґрунтованості й достовірності отриманих результатів свідчить аналіз матеріалів дисертації, змісту публікацій, практичних напрацювань Є. М. Харковського. Достовірність результатів дослідження базується на науковій методології, вихідних теоретичних положеннях, понятійно-термінологічному апараті, використанні комплексу взаємопов'язаних методів дослідження, що відповідають його об'єкту, предмету, завданням та особливостям формування професійної компетентності майбутніх учителів іноземної мови засобами неформальної освіти.

Наукові положення й висновки дисертації є достатньо аргументованими. Теоретична частина базується на аналізі наукових джерел із дидактики вищої школи, упровадженні неформальної освіти, формуванні професійної компетентності, особливостях іншомовної підготовки майбутнього вчителя, педагогічному експерименті та статистичному опрацюванні результатів.

Емпірична база роботи є репрезентативною. У дослідженні взяли участь 150 здобувачів освіти 1–4 курсів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, з них 74 – в експериментальних групах і 76 – у контрольних. Експериментальна робота проводилася в ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», комунальному закладі «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Використання кількісного й якісного аналізу, порівняння розподілів здобувачів за рівнями та застосування критерію χ^2 Пірсона дають підстави вважати отримані результати достовірними. Висновки дисертації відповідають поставленим завданням і логічно випливають із теоретичного та експериментального матеріалу.

Найбільш суттєві наукові результати дисертації – теоретичне обґрунтування поняття професійної компетентності майбутніх учителів іноземної мови. Автор переконливо доводить, що ця компетентність є *системною динамічною інтегральною характеристикою особистості педагога, яка виявляється в інтегративній єдності його теоретичної та методичної підготовки та у здатності ефективно організовувати процес іншомовної освіти, формувати соціокультурну та комунікативну компетентність в учнів.*

Важливою науковою позицією є інтерпретація неформальної освіти як гнучкої, дифузної дидактичної системи, що швидко екстраполює суспільні потреби в практико-орієнтований навчальний контент. Автор довів, що вона не здатна замінити фундаментальну формальну освіту, але виступає її потужним, валідаційним доповненням, розширюючи професійний інструментарій здобувачів та забезпечуючи формування необхідних знань, умінь і навичок, підвищення рівня мотивації та ціннісного ставлення до навчання й майбутньої професійної діяльності.

Суттєвим експериментальним результатом є доведення ефективності обґрунтованих трьох взаємопов'язаних педагогічних умов. Після формувального етапу в експериментальних групах зафіксовано зростання кількості здобувачів із високим та середнім рівнями сформованості професійної компетентності МВІМ засобами неформальної освіти. Отримані дані довели, що інтеграція потенціалу неформального навчання суттєво підвищує якість фахової підготовки, формує стійку потребу в самоосвіті та підвищує загальну конкурентоспроможність майбутніх учителів іноземних мов. Все це свідчить про результативність запропонованої логіки дослідження.

Оцінка змісту та структури дисертації. Дисертація має послідовну побудову, складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та 10 додатків.

У вступі визначено актуальність і доцільність дослідження, суперечності, мету, завдання, об'єкт, предмет, гіпотезу, методи, наукову новизну, практичне значення та відомості про апробацію результатів.

У першому розділі автором проаналізовано стан наукового розроблення проблеми. Встановлено, що в наукових працях достатньо широко представлено проблематику формування професійної компетентності майбутнього учителя. На основі вивчення різноманітних підходів до визначення поняття «професійна компетентність» автор робить висновок, що «професійна компетентність» це є особистісно-професійна характеристика педагога, яка визначає його спроможність успішно здійснювати педагогічну діяльність, навчати, виховувати та розвивати учнів у сучасних освітніх реаліях; уміння діяти в нестандартних педагогічних ситуаціях, адаптувати освітній процес під потреби кожної дитини, бути готовим до безперервного професійного розвитку.

Автор визначив сутність професійної компетентності, яка є складною характеристикою, що містить глибокі лінгвістичні знання, психолого-педагогічну підготовку й готовність до міжкультурної комунікації. Визначено її структуру, яка охоплює комплекс взаємопов'язаних компонентів, зокрема ціннісно-мотиваційний, когнітивний, діяльнісно-технологічний і рефлексивний.

Розкрито роль, місце і потенціал неформальної освіти у формуванні професійної компетентності майбутніх учителів. Здійснено компаративний аналіз формальної та неформальної освіти, запропоновано форми і засоби неформальної освіти, представлено спектр цифрових платформ та навчальних ресурсів для здобуття неформальної освіти, окреслено її переваги та недоліки.

Проаналізовано Положення про порядок визнання результатів навчання, здобутих шляхом формальної, неформальної та / або інформальної освіти у Львівському національному університеті імені Івана Франка, Національному університеті «Києво-Могилянська академія», ДЗ «Луганський національний

університет імені Тараса Шевченка». Автор у висновковій частині зауважує, що потребує уваги удосконалення нормативно-правової бази щодо уніфікації визнання засобів неформальної освіти в закладах освіти різних рівнів.

Автор узагальнив, що неформальна освіта має доволі багато різноманітних форм і засобів із різним доступом, серед яких достатня кількість ресурсів, які розраховані на фахівців різних спеціальностей, зокрема й учителів іноземної мови.

Проаналізовано стан сформованості професійної компетентності у майбутніх учителів іноземної мови засобами неформальної освіти. На констатувальному етапі дослідження, за результатами аналізу, показано, що майбутні учителі іноземних мов мають недостатньо сформовану професійну компетентність, особливої уваги потребує формування когнітивного й рефлексивного критеріїв.

У другому розділі розкрито організацію й методику педагогічного експерименту, діагностичний інструментарій, теоретично обґрунтовано сукупність педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх учителів іноземної мови засобами неформальної освіти. Позитивною рисою є те, що умови описано не декларативно, а через їх функціональне значення в освітньому процесі підготовки майбутніх учителів за спеціальністю 014 «Середня освіта. Мова і література (із зазначенням мови)» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Дисертантом визначено етапи впровадження педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх учителів іноземної мови засобами неформальної освіти: мотиваційно-когнітивний, що передбачав формування стійкої мотивації майбутніх учителів іноземної мови до професійного саморозвитку та використання можливостей неформальної освіти, усвідомлення значущості професійної компетентності для успішної педагогічної діяльності, розширення й поглиблення професійно орієнтованих знань, ознайомлення з ресурсами, формами та інструментами неформальної освіти, а також розвиток готовності до безперервного професійного навчання; операційно-діяльнісний, покликаний реалізувати

практичне впровадження педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх учителів іноземної мови засобами неформальної освіти, організація їхньої навчально-професійної діяльності, застосування сучасних педагогічних, цифрових і методичних технологій навчання іноземних мов, використання ресурсів неформальної освіти, а також розвиток і вдосконалення професійних умінь і навичок у реальних та змодельованих освітніх ситуаціях; рефлексивно-творчий передбачав розвиток у майбутніх учителів іноземної мови здатності до професійної рефлексії та самооцінювання рівня сформованості професійної компетентності, осмислення й узагальнення досвіду використання засобів неформальної освіти, удосконалення вмінь творчого застосування набутих знань і навичок у майбутній педагогічній діяльності, а також проєктування індивідуальної траєкторії подальшого професійного розвитку. Задля забезпечення ефективності розроблених педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх учителів іноземної мови доповнено зміст освітніх компонентів загальної й професійної орієнтованої підготовки засобами неформальної освіти.

Є. М. Харковський експериментально довів, що ці умови мають регулювати освітній процес через використання можливостей неформальної освіти: її зміст, форми організації, методи, засоби, способи зворотного зв'язку, оцінювання й рефлексії. Також здійснено оцінку результатів впливу сукупності розроблених педагогічних умов на рівень сформованості професійної компетентності майбутніх учителів іноземної мови.

Висновки до розділів і загальні висновки відповідають змісту дослідження та відображають розв'язання поставлених завдань.

Таким чином, дисертація вирізняється науковою цілісністю, логічною завершеністю та практичною спрямованістю, а її результати мають вагомое теоретичне і практичне значення для формування професійної компетентності майбутніх учителів іноземної мови.

Повнота оприлюднення результатів дослідження. Основні положення й результати дисертаційної роботи висвітлено в 15 публікаціях, з них 11

одноосібних: 1 стаття – у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань, що цитуються Web of Science, 5 статей – у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України; 8 публікацій апробаційного характеру, 1 навчальний посібник.

Апробація результатів дослідження. Теоретичні аспекти та практичні результати дослідження апробувалися та обговорювалися на засіданнях кафедр розвитку дитини раннього і дошкільного віку, іноземних мов, початкової освіти; семінарах-практикумах, круглих столах та науково-практичних конференціях різних рівнів: *міжнародних* – «Інноватика в сучасній освіті та науці: теорія, методологія, практика» (Одеса, 2021), «European scientific congress» (Мадрид, 2023), «Художні феномени в історії та сучасності (Життя в обмеженнях і без)» (Харків, 2025); *всеукраїнських* – «Наукова молодь – 2023» (Київ, 2023), «Євроінтеграційні пріоритети філології й лінгводидактики в освітній системі України» (Полтава, 2023), «Тенденції і перспективи вивчення літератури у середній і вищій школах» (Тернопіль, 2025).

Мова і стиль дисертації. Дисертація написана українською мовою, вирізняється термінологічною точністю й логічною послідовністю. Мова дисертації відповідає методології та технології науково-педагогічного дослідження. Презентація отриманих результатів здійснена на науковому та доступному рівнях сприйняття.

Дискусійні положення та зауваження. Загалом високо оцінюючи наукове і практичне значення здобутих дисертантом результатів, слід назвати деякі дискусійні положення, а також висловити окремі побажання:

1. У роботі доволі ґрунтовно представлено аналіз понять, що виступають підґрунтям для визначення дефініції «професійна компетентність майбутнього вчителя іноземної мови» (підрозділ 1.1.). Натомість більшість з них є вже докладно описаними й дослідженими сучасними педагогами. Варто було б скоротити аналіз цих понять і зупинитися більш детально на змісті ключового поняття дослідження.

2. Підрозділ 1.2. дисертації, присвячений ролі, місцю й потенціалу неформальної освіти у формуванні професійної компетентності майбутніх учителів іноземної мови, був значно глибшим за умови подання в ньому більш конкретних рекомендацій щодо можливостей і шляхів визнання засобів неформальної освіти в ЗВО України.

3. У концептуально-цільовому блоці структурно-функційної моделі впровадження педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх учителів іноземної мови засобами неформальної (підрозділ 2.1., с. 174) освіти представлені принципи. Однак не зовсім зрозуміло, які це принципи: неформальної освіти чи упровадження педагогічних умов.

4. Спираючись на умови сьогодення, доцільно було б розглянути специфіку формування професійної компетентності майбутніх учителів іноземної мови засобами неформальної освіти під час дистанційного або змішаного навчання.

5. Роботу б увиразнило проведення інтерв'ювання або анкетування серед професорсько-викладацького складу щодо готовності та наявного ступеня впровадження неформальної освіти в професійну підготовку майбутніх учителів іноземної мови.

Акцентовуємо, що висловлені зауваження не знижують якості й практичного значення дисертації, а мають здебільшого рекомендаційний характер, не впливають на загальний позитивний висновок оцінки рецензованої роботи та можуть бути враховані під час подальшого дослідження порушеної наукової проблеми.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Євгена Миколайовича Харковського «Формування професійної компетентності майбутніх учителів іноземної мови засобами неформальної освіти» є самостійним і завершеним науковим дослідженням, у якому отримано нові науково обґрунтовані результати, що мають теоретичне й практичне значення для удосконалення освітнього процесу у вищій школі та підвищення якості підготовки майбутніх учителів іноземної мови.

Ураховуючи актуальність і значущість дослідження, новизну отриманих результатів, теоретичне і практичне значення, зазначаємо, що рецензована робота заслуговує на високу оцінку. Дисертація відповідає вимогам Наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 (зі змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019), Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12.01.2022 № 44 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 341 від 21.03.2022, № 502 від 19.05.2023, № 507 від 03.05.2024), а її автор Євген Миколайович Харковський заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 015 Професійна освіта, галузі знань 01 Освіта/Педагогіка.

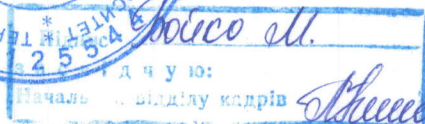
Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Бойко М.

Марія БОЙКО

Михайло М. Калаш
10.08.2026 р.